

70-LECIE BIBLIOTEKI NIEWIDOMYCH

GŁÓWNA BIBLIOTEKA PRACY
I ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO

WYDAWNICTWO JUBILEUSZOWE

Główna Biblioteka Pracy
i Zabezpieczenia Społecznego

70-lecie Biblioteki Niewidomych

wydawnictwo jubileuszowe

Warszawa, maj 2023

Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego

ul. Zabraniecka 8L

03-972 Warszawa

tel.: 509-787-563

e-mail: gbpizs@gbpizs.gov.pl

www: <https://www.gbpizs.gov.pl>

Opracowanie

Agnieszka Paul, Anna Trzcńska, Jadwiga Dziura,
Iwona Odzygódź, Grzegorz Złotowicz,

Opracowanie techniczne

Michał Gujgo

Korekta

Joanna Więckowska-Trzyska

Projekt okładki

Agnieszka Paul

Pod redakcją

Justyny Garbarczyk

Dyrektor

Główniej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego

SPIS TREŚCI

Medal okolicznościowy z okazji 70-lecia Biblioteki Niewidomych	4
Wstęp	5
Początki drukarstwa i bibliotek brajlowskich w Polsce	6
Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych	7
Dział Zbiorów dla Niewidomych w Głównej Bibliotece Pracy i Zabezpieczenia Społecznego Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej	12
Sekcja Zbiorów Książki Brajlowskiej i XIX-wieczne publikacje	12
Biblioteka popularyzuje pismo Braille'a	12
Sekcja Zbiorów Książki Mówionej - nowy wymiar audiobooków	13
Czytelnicy jako społeczność	14
Zbiory biblioteki dostępne bez wychodzenia z domu	14
Sekcja Zbiorów Książki Tyflogicznej.....	15
Technologiczna migracja systemu bibliotecznego	15
Prawa autorskie i Traktat z Marakeszu	16
Udział w projektach	16
Rozszerzenie działalności w świat	17
Współpraca z organizacjami pozarządowymi	17
10 lat Działu Zbiorów dla Niewidomych Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego	18
Perspektywy rozwoju	20
Kalendarium	21
Materiały źródłowe	24
Spis zdjęć	24

MEDAL OKOLICZNOŚCIOWY Z OKAZJI 70-LECIA BIBLIOTEKI NIEWIDOMYCH

Zdjęcie 1. Medal okolicznościowy z okazji 70lecia Biblioteki Niewidomych

WSTĘP

Niniejszym prezentujemy Państwu wydawnictwo przygotowane z okazji obchodów siedemdziesięciolecia Biblioteki Niewidomych. Do roku 2012 działała ona pod auspicjami Polskiego Związku Niewidomych jako Biblioteka Centralna (BC PZN). Od 10 lat funkcjonuje w strukturach Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego (GBPISZ) jako Dział Zbiorów dla Niewidomych. GBPISZ jest samodzielną jednostką organizacyjną nadzorowaną przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej.

Biblioteka Centralna PZN została założona w 1952 roku. Jej powstanie nie byłoby możliwe, gdyby nie wysiłek i wyteżona praca wielu osób ponad 30 lat przed powstaniem Biblioteki. Założyciele towarzystw dobroczynnych, zagraniczne organizacje, sprzyjająca atmosfera polityczna, działacze społeczni, drukarze, bibliotekarze, wolontariusze, darczyńcy i społeczność osób niewidomych – to oni wszyscy sprawili, że Biblioteka mogła powstać.

Idea założenia Biblioteki Niewidomych powstała w dwudziestoleciu międzywojennym, a jej realizacja przypadła w trudnym czasie po II Wojnie Światowej. Nie zachowała się dokumentacja założenia Biblioteki. Prezentujemy w zamian treść artykułu z czasopisma brajlowskiego z roku powołania BC PZN.

Losy i rozwój Biblioteki wpisują się w przemiany społeczne i technologiczne, jakie miały miejsce w XX i w XXI wieku.

Obecnie Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Rzecznik Praw Obywatelskich i wiele organizacji trzeciego sektora wspiera i aktywnie włącza osoby z niepełnosprawnościami do przestrzeni społecznej, przeciwdziałając ich dyskryminacji.

Powstanie Biblioteki dla Niewidomych jest nierozdzielnie związane z powstaniem pisma,

umożliwiającego zapisywanie i odczytywanie tekstów osobom niewidomym. Mówi się, że Ludwik Braille, twórca rzeczony notacji, był dla osób niewidomych tym, kim Gutenberg dla osób widzących. Tworzenie biur kopistów, którzy przepisywali literaturę na notację brajlowską, pozwalało produkować i gromadzić księgozbiór. Kolejnym krokiem było powstanie brajlowskich pras drukarskich, stosowanych do dużych nakładów wydawniczych. Następnym znamienym rozwiązaniem, o którym wspominają osoby związane z Biblioteką, jest pojawienie się książki mówionej. Inne przełomy - powszechna komputeryzacja, zapis cyfrowy tekstu, digitalizacja, mowa syntetyczna, czytniki ekranu działające na komputerach stacjonarnych i urządzeniach mobilnych – zniosły bariery w dostępie osób z niepełnosprawnością wzroku do tekstów pisanych, literatury oraz interfejsów.

Włączenie Biblioteki Centralnej w struktury Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego było wyzwaniem. Po 10 latach funkcjonowania razem można śmiało powiedzieć, że jest to doświadczenie poszerzające perspektywę i przynoszące korzyści dla obu stron. Priorytetem Biblioteki jest ciągłe polepszanie usług informacyjnych, bibliotecznych i bibliograficznych. Dokładamy wszelkich starań, aby zaspokoić potrzeby naszych czytelników, w szczególności czytelników z niepełnosprawnością narządu wzroku. Planujemy skorzystać z Funduszy Europejskich dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS). Przygotowaliśmy założenia projektowe do utworzenia Centrum Komunikacji dla Osób Niewidomych. Mamy nadzieję na stworzenie nowoczesnego, dostępnego miejsca dla osób z dysfunkcją narządów wzroku, funkcjonującego w wielu płaszczyznach.

POCZĄTKI DRUKARSTWA I BIBLIOTEK BRAJLOWSKICH W POLSCE

Lektura książek odgrywa ogromną rolę w życiu osób niewidomych. Umożliwia pełniejsze poznanie świata, przybliża otaczającą rzeczywistość, dostarcza rozrywki. W ubiegłym roku minęło siedemdziesiąt lat od założenia przez Polski Związek Niewidomych Biblioteki Centralnej. Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych znacząco przyczyniła się do rozwoju czytelnictwa wśród osób niemogących czytać tradycyjnego druku. Dzieje bibliotekarstwa dla niewidomych w Polsce sięgają jednak jeszcze czasów sprzed II wojny światowej.

Pierwsza w Polsce biblioteka książek brajlowskich powstała w okresie 1910-1914 z inicjatywy Róży Czackiej, założycielki Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi i Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Laskach. Zbiór składał się z książek ręcznie przepisywanych przez kopistów. Korzystali z niego głównie wychowankowie oraz inni niewidomi związani z ośrodkiem w Laskach.

W latach 30. XX wieku Towarzystwo „Polski Braille” oraz Towarzystwo Pomocy Ociemniałym Ofiarom Wojny w Polsce „Latarnia”, podjęły systematyczne działania, mające na celu stworzenie biblioteki brajlowskiej. W siedzibie Towarzystwa „Latarnia”,

Zdjęcie 2. Siedziba Towarzystwa Pomocy Ociemniałym Ofiarom Wojny w Polsce „Latarnia”. Widoczny szyld z nazwą "Latarnia" Towarzystwo Pomocy Ociemniałym Ofiarom Wojny w Polsce, Zygmunowska 9".

Zdjęcie 3. Uczestnicy uroczystości otwarcia drukarni Towarzystwa Pomocy Ociemniałym Ofiarom Wojny w Polsce „Latarnia”, Widoczni m.in.: prezes Towarzystwa Polsko-Amerykańskiego Leopold Kotnowski (3. z prawej), hrabina Róża Tyszkiewicz, prezes Towarzystwa Witold Kempieński (2. z lewej).

na Pradze przy ul. Zygmuntońskiej 9, zorganizowano ośrodek wydawniczo-drukarski dzięki wsparciu finansowemu i rzeczowemu ze strony filantropijnego Towarzystwa American Braille Press (ABP). Wzorem Francji i Anglii, Towarzystwo „Polski Braille” powołało Biuro Kopistów, zajmujące się ręcznym przepisywaniem książek w notacji brajlowskiej, głównie literatury pięknej. W ten sposób „Polski Braille” miesięcznie pozyskiwał ok. 15 woluminów. Obydwie organizacje połączyły swoje zbiory i w 1934 roku utworzyły Bibliotekę i Wypożyczalnię im. L. Braille’a. Początkowo na księgozbiór składało się kilkanaście tomów, które „Polski Braille” otrzymał od ABP, oraz kilkadziesiąt tytułów będących w posiadaniu Towarzystwa „Latarnia”. Książki wypożyczano niewidomym nieodpłatnie. Dzięki pracy kopistów, w 1936 roku zbiór powiększył się do 500 woluminów. W 1937 roku korzystało z niego ok. 80 czytelników z Warszawy i innych miejscowości. Finalnie w praskim budynku mieściły się: biblioteka, wypożyczalnia, drukarnia, introligatorka i biuro kopistów. Księgozbiór Biblioteki uległ zniszczeniu w czasie II Wojny Światowej.

BIBLIOTEKA CENTRALNA POLSKIEGO ZWIĄZKU NIEWIDOMYCH

Po II wojnie światowej powrócił pomysł utworzenia Centralnej Biblioteki Niewidomych, która gromadziłaby publikacje dostosowane do potrzeb osób z dysfunkcją wzroku, a także wszelkie prace z dziedziny tyflogologii – nauki poświęconej szeroko pojętej problematyce osób niewidomych i słabowidzących.

W czerwcu 1951 roku nastąpiło zjednoczenie dwóch organizacji: Związku Ociemniałych Żołnierzy RP i Związku Pracowników Niewidomych RP. W wyniku fuzji powstał Polski Związek Niewidomych.

O konieczności założenia warszawskiej Biblioteki Centralnej, gromadzącej prace naukowe i podręczniki dla młodzieży, mówił, w czasie zjazdu zjednoczeniowego, w wygłoszonym przez siebie referacie, późniejszy kierownik BC PZN, Stanisław Żemis.

Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych powstała z inicjatywy doktora Włodzimierza Dolańskiego, majora Leona Wrzoska – pierwszego prezesa PZN i kapitana Jana Silhana.

W grudniu 1952 roku na łamach „Pochodni”, miesięcznika Zarządu Głównego Polskiego Związku Niewidomych, pojawił się artykuł Stanisława Żemisa, informujący o utworzeniu Biblioteki Centralnej w Warszawie i o planach jej funkcjonowania. Czytelników pisma zachęcano do przedstawiania uwag i pomysłów dotyczących funkcjonowania nowo powstałej placówki. Ponadto, zwrócono się do nich z prośbą o pomoc w gromadzeniu publikacji poświęconych osobom niewidomym, w informowaniu o miejscach, w których można je znaleźć, oraz o samodzielne przekazywanie ich Bibliotece. Jedną z planowanych komórek organizacyjnych miał być dział książek i materiałów dotyczących problematyki osób niewidomych. W zbiorach miały znaleźć się również podręczniki szkolne i publikacje naukowe,

nuty brajlowskie oraz pozycje z literatury pięknej. Książki miały być wypożyczane czytelnikom z całego kraju. Głównym zadaniem Biblioteki Centralnej, działającej pod auspicjami Polskiego Związku Niewidomych, był nadzór nad wszystkimi działaniami związanymi z czytelnictwem wśród osób niewidomych tzn. tworzenie sieci bibliotecznej, zakładanie punktów bibliotecznych w miejscach, w których nie było bibliotek prowadzonych przez oddziały PZN.

Poniżej prezentujemy tekst oryginalnego artykułu Stanisława Żemisa, pierwotnie napisanego brajlem. Tekst ukazał się w czasopiśmie „Pochodnia” w 1952 roku (rok założenia Centralnej Biblioteki Polskiego Związku Niewidomych). Następnie został przepisany z systemu Braille’a i zdigitalizowany przez pracowników DZdN.

W krzewieniu wiedzy i kultury książka jest niezbędnym narzędziem. Za jej pośrednictwem pokolenia pokoleniom i wieki wiekom przekazują swoje doświadczenia, myśli i uczucia. Poprzez książkę mamy możliwości obcowania z najwybitniejszymi przedstawicielami ludzkości.

Zarząd Główny PZN przystępuje do organizowania Biblioteki Centralnej PZN w Warszawie.

Jednym z działów tej biblioteki będzie dział książek i materiałów dotyczących zagadnień niewidomych. Pragniemy w Bibliotece Centralnej zgromadzić możliwie wszystko, co wartościowego napisano w kwestii niewidomych. Pragniemy, aby stała się ona centrum wiadomości o sprawach niewidomych. Będziemy gromadzili materiały zarówno polskie, jak i obce.

Drugą częścią biblioteki będą książki rzadziej potrzebne, jak: podręczniki dla młodzieży akademickiej, książki naukowe, którymi będziemy obsługiwać bezpośrednio wszystkich niewidomych w kraju.

Trzeci dział to nuty braille'owskie. Nuty te będziemy wypożyczali do przepisywania naszym muzykom i śpiewakom.

Ponadto w Bibliotece Centralnej prowadzona będzie normalna biblioteka popularna, która obsługiwać będzie niewidomych Warszawy i drogą kompletów wymiennych te skupiska niewidomych, które nie posiadają bibliotek oddziałowych.

Oprócz prowadzenia Biblioteki Centralnej przewidujemy zakładanie bibliotek popularnych przy większych naszych oddziałach. W przyszłym roku przewidujemy zorganizowanie sześciu bibliotek oddziałowych.

Kierownictwo i instruktaż nad całą akcją biblioteczną Związku będzie sprawowała Biblioteka Centralna.

Intencją Zarządu Głównego jest, aby całokształt spraw bibliotekarstwa brajlowskiego przejęło państwo, zarówno pod względem organizacyjnym, jak i finansowym. W tym celu Zarząd Główny nawiązał już kontakt z Centralnym Zarządem Bibliotek [C.Z.B.], który uznał słuszność naszego stanowiska. Ze względu na specyfikę naszego bibliotekarstwa konieczna będzie jak najściślejsza współpraca C.Z.B. ze Związkiem.

Czynimy również starania o rozpoczęcie w Polsce produkcji książek mówionych (nagrywanych na taśmę magneto-fonową).

Podając powyższe krótkie informacje, zwracamy się do ogółu Czytelników "Pochodni" o przesyłanie Bibliotece Centralnej swych uwag odnośnie samej koncepcji organizacyjnej i wszelkich życzeń w zakresie bibliotek brajlowskich.

Gromadzenie książek i materiałów o sprawach niewidomych nie będzie proste ani łatwe. Konieczne tu jest współdziałanie ogółu niewidomych. Biblioteka Centralna apeluje: Koleżanki i Koledzy, wyszukujcie nam takie materiały, wskazujcie, gdzie można je nabyć. Posiadaczy książek i materiałów o niewidomych prosimy o przekazanie ich Bibliotece Centralnej, względnie o wypożyczenie ich dla przepisania. Będzie to bardzo, bardzo cenny wkład w dzieło, jakie pragniemy zbudować.

Wszelką korespondencję dla Biblioteki Centralnej należy kierować pod adres: Warszawa, ul. Foksal nr 15.

Pierwsza siedziba Biblioteki Centralnej mieściła się na Bielanych, przy ul. Kleczewskiej. Następnie została przeniesiona do centrum miasta, na ul. Foksal 15. Początkowo dysponowała bardzo skromnym księgozbiorem. W skład zbiorów wchodziły czasopisma i książki, wydrukowane w alfabecie

Braille'a w Zakładzie Tyflograficznym PZN, prace tyflogiczne, publikacje brajlowskie подарowane przez niewidomych oraz nuty ponemieckie. Księgozbiór rozrastał się systematycznie. Pojawiły się arcydzieła literatury pięknej, powieści współczesnych autorów, biografie, reportaże, podręczniki szkolne oraz pozycje obcojęzyczne w językach angielskim, francuskim i niemieckim. Za najstarszą pozycję w księgozbiórce bibliotecznym uważany jest rękopis brajlowski zawierający nuty, opracowany w Londynie w 1881 roku.

W 1956 roku Bibliotekę przeniesiono do siedziby Zarządu Głównego Polskiego Związku Niewidomych przy ul. Konwiktorskiej 9.

W połowie 1957 roku Zarząd Główny Polskiego Związku Niewidomych podjął uchwałę o zatrudnieniu w Bibliotece Centralnej niewidomych bibliotekarzy. Na czele Biblioteki stanął wówczas Dobrosław Spychalski, który pełnił funkcję dyrektora trzydzieści pięć lat. Dyrektor Dobrosław Spychalski zadbał o uporządkowanie katalogów. Książki opatrzone sygnaturami w zapisie punktowym i opracowano katalogi brajlowskie. Ewidencja wypożyczeń była prowadzona w alfabecie Braille'a. Przy tworzeniu systemu, jaki wprowadzono w BC PZN, korzystano z doświadczeń bibliotek zagranicznych – zwłaszcza z Paryża i Hamburga, które już wcześniej prowadzone były przez osoby niewidome.

Zdjęcie 4. Pan Dobrosław Spychalski, dyrektor BC PZN w latach 1957-1992

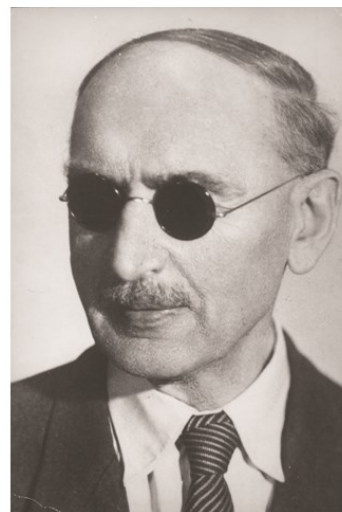
Od 1958 roku podejmowano próby nagrywania książek na magnetofonowe taśmy szpulowe. Pierwszą książką dźwiękową, która pojawiła się w Bibliotece w 1962 roku, był „Popiół i diament” Jerzego Andrzejewskiego. Powieść otrzymała sygnaturę o numerze 1, a czytał ją spiker radiowy, Ksawery Jasieński. Książki były nagrywane przez znakomitych spikerów radiowych i telewizyjnych oraz znanych aktorów scen warszawskich. W połowie lat sześćdziesiątych Biblioteka dysponowała już prawie 150 tytułami na blisko 8000 szpulach, co w konsekwencji zaowocowało powstaniem Działu Książek Mówionych. Początkowo z zasobów Działu mogli korzystać wyłącznie pełnoletni użytkownicy biblioteki. Uzasadniano to koniecznością nauczania młodszych czytelników bieglego posługiwania się brajlem w pisaniu i czytaniu.

Można śmiało stwierdzić, że pojawienie się książek mówionych stanowiło przełomowy moment w dziejach Biblioteki. Zainteresowanie audiobookami było ogromne. Niestety, magnetofony szpulowe oraz szpule były duże i ciężkie, więc niewiele osób kupowało sprzęt tego typu. Dlatego też niewidomi gromadzili się na wspólne słuchanie książek w spółdzielniach, internatach czy kołach PZN. Od 1972 roku zaczęto nagrywać literaturę na kasety magnetofonowe. W latach 70. zniesiono opłatę za paczki zawierające książki mówione, przesyłane między biblioteką a czytelnikami.

Zdjęcie 5. Budynek Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych przy ul. Konwiktorskiej 7 w Warszawie.

Za kadencji Dobrosława Spychalskiego powstał nowy budynek z przeznaczeniem na cele biblioteczne. Starania o budowę nowej siedziby Biblioteki rozpoczęto już w 1966 roku. Twórcą projektu budynku była inż. Adrianna Kłosińska. W 1977 roku Biblioteka Centralna PZN przeniosła się do nowego gmachu przy ulicy Konwiktorskiej 7. Powstały w nim - nowoczesne studio nagrań, które odpowiadało na rosnące zapotrzebowanie Biblioteki na książki mówione, oraz muzeum tyflogiczne. Muzeum zajmowało się gromadzeniem i dokumentowaniem przedmiotów użytecznych dla niewidomych na przestrzeni lat. Z czasem rozszerzyło swoją działalność o organizowanie wystaw malarstwa, rzeźby, ceramiki, grafiki czy tkactwa, autorstwa niewidomych i słabowidzących artystów. Muzeum oferowało także osobom niewidomym udział w organizowanych cyklicznie koncertach muzycznych, wieczorach poezji, prozy lub małych form teatralnych, pełniąc jednocześnie funkcję integracyjną dla środowiska.

Zdjęcie 6. Włodzimierz Dolański (1886-1973), patron BC PZN od roku 1979

Nowemu gmachowi w roku 1979 nadano imię doktora Włodzimierza Dolańskiego - zasłużonego działacza ruchu niewidomych i naukowca, pierwszego prezesa Związku i organizatora działalności wydawniczej.

Zdjęcie 7. Pan Sylwester Peryt, dyrektor BC PZN w latach 1992-2001

W 1992 roku nowy dyrektor BC PZN, Sylwester Peryt, powołał w Bibliotece Dział Zbiorów Zapisanych Systemem Cyfrowym. BC PZN była wówczas jedyną w Polsce i jedną z pierwszych w świecie placówką prowadzącą tego typu działalność. Zadaniem działu było gromadzenie zbiorów zapisanych w plikach tekstowych. Pozycję zapisaną w edytorze tekstu można było czytać na komputerze, przy pomocy programów odczytujących zawartość ekranu mową syntetyczną lub za pomocą linijki brajlowskiej. W latach 90. XX wieku zbiory cyfrowe udostępniane były za pośrednictwem specjalistycznego urządzenia elektronicznego podłączonego do sieci telefonicznej.

W tym samym czasie powstał także Dział Muzyczny, w którym zgromadzono płyty z muzyką klasyczną i rozrywkową.

Dział Zbiorów Tyflogicznych tworzyła literatura poświęcona zagadnieniom rehabilitacji osób niewidomych. Z zasobów tego Działu korzystali głównie studenci i pracownicy naukowcy wydziałów pedagogicznych oraz psychologicznych uczelni z całej Polski.

Lata 90. XX wieku przyniosły wielkie zmiany. Rozpoczęto komputeryzację Biblioteki oraz zajęto się opracowaniem programów komputerowych do obsługi czytelnika, aby kartkowe katalogi brajlowskie, karty czytelnika oraz karty życzeń, zastąpić elektronicznymi, kompatybilnymi z programem syntezy mowy. Innowacyjne działania kontynuował kolejny dyrektor BC, Janusz Durbacz, którego kadencja przypadła na pierwszą połowę lat dwutysięcznych.

Zdjęcie 8. Pan Janusz Durbacz, dyrektor BC PZN w latach 2001-2004

Wraz z postępem technicznym w Bibliotece wprowadzano coraz nowocześniejsze kanały dostępu do informacji. W BC PZN zaczęto gromadzić i udostępniać książki w formacie Czytak i standardzie DAISY, a w 2007 roku uruchomiono Serwis Wypożyczeń On-line. Od tego czasu, każdy zarejestrowany, uprawniony czytelnik, może wejść na stronę serwisu wypożyczeń, pobrać książkę, skopiować ją na przenośny odtwarzacz i słuchać w dowolnym miejscu.

W czasie kierowania placówką przez Panią Teresę Dederko, w latach 2005–2011, nastąpiło pełne przejście na dokumentację komputerową czytelników. Ówczesna dyrektor dbała o różnorodne formy udostępniania zbiorów placówki. Na czas jej kadencji przypada uruchomienie Serwisu Wypożyczeń On-line i elektronicznej Bibliografii zawartości czasopism tyflogicznych.

Biblioteka przez 60 lat prowadzona była przez PZN. Z dniem 1 stycznia 2013 roku została włączona do Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia

Zdjęcie 9. Pani Teresa Dederko, dyrektor BC PZN w latach 2005–2011

Spółecznego, nadzorowanej przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (obecnie Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej). Działalność Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego została w ten sposób rozszerzona o zadania związane z upowszechnianiem czytelnictwa wśród osób niewidomych i słabowidzących. Realizuje je, utworzony na bazie księgozbioru BC PZN, Dział Zbiorów dla Niewidomych, który umożliwia osobom niemogącym czytać tradycyjnego druku dostęp do publikacji w formatach dla nich dostępnych.

Zdjęcie 10. Wejście do Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych, ul. Konwiktorska 7

Zdjęcie 11. Regały biblioteczne z książkami brajlowskimi w magazynie

DZIAŁ ZBIORÓW DLA NIEWIDOMYCH W GŁÓWNEJ BIBLIOTECE PRACY I ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO MINISTERSTWA RODZINY I POLITYKI SPOŁECZNEJ

24 grudnia 2012 roku Minister Pracy i Polityki Społecznej wydał Zarządzenie nr 31 w sprawie Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego (GBPIS), rozszerzające jej działalność o upowszechnianie czytelnictwa wśród osób niewidomych oraz słabowidzących poprzez udostępnianie publikacji w formach dla nich dostępnych. W 2013 roku w GBPIS został utworzony Dział Zbiorów dla Niewidomych (DZdN). Na przestrzeni dziesięciu lat funkcjonowania DZdN w ramach GBPIS, kontynuowano działania rozpoczęte jeszcze w Bibliotece Centralnej Polskiego Związku Niewidomych (BC PZN) i podjęto wiele inicjatyw mających na celu jego stały rozwój.

W Dziale Zbiorów dla Niewidomych istnieją trzy sekcje: Zbiorów Książki Mówionej, Zbiorów Książki Brajlowskiej i Zbiorów Książki Tyflogicznej. Sekcja Zbiorów Książki Mówionej zajmuje się gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem audiobooków oraz przetwarzaniem książek mówionych do standardu DAISY i formatu Czytak. Sekcja Zbiorów Książki Brajlowskiej gromadzi i udostępnia zbiory wydane w alfabecie Braille'a: literaturę piękną w języku polskim i językach obcych, nuty oraz podręczniki. Sekcja Zbiorów Książki Tyflogicznej skupia publikacje, dotyczące szeroko pojętej problematyki osób z dysfunkcją wzroku.

Sekcja Zbiorów Książki Brajlowskiej i XIX-wieczne publikacje

Najstarszym zbiorem Działu Zbiorów dla Niewidomych jest zbiór książek brajlowskich. Znajdują się w nim nuty wydane jeszcze pod koniec XIX wieku, publikacje w językach obcych z lat dwudziestych XX wieku, a także książki wydawane przez PZN od lat pięćdziesiątych. Zbiory te są sukcesywnie powiększane. Corocznie przybywa ok. 300 tomów brajlowskich.

Obecnie Sekcja liczy niemal 55,5 tysiąca zinwentaryzowanych materiałów w notacji brajlowskiej. Książki drukowane są na zamówienie, przez wyspecjalizowane firmy. W ten sposób zaadaptowano do wersji brajlowskiej i wydano m.in. kilka podręczników do nauki języków obcych: włoskiego, niemieckiego, angielskiego, rosyjskiego i esperanto.

Biblioteka popularyzuje pismo Braille'a

Zdjęcie 12. Bibliotekarz obsługujący drukarkę brajlowską

W celu promowania pisma Braille'a oraz wspierania osób niewidomych w posługiwaniu się nim w życiu codziennym, w lutym 2016 roku wprowadzono usługę polegającą na drukowaniu na życzenie tekstów w alfabecie Braille'a. Czytelnicy mogą zamówić interesujące ich teksty. Na ogół są to instrukcje obsługi urządzeń użytkowanych przez niewidomych, teksty piosenek, wiersze dla dzieci. Niektóre teksty (np. instrukcje obsługi), aby były czytelne i nie pochłonęły zbyt dużej ilości papieru, wymagają dodatkowej adaptacji do wersji brajlowskiej. Drukowanie ich jest możliwe dzięki zakupionym dla DZdN drukarkom brajlowskim.

W kwietniu 2017 roku udostępniono czytelnikom książki dla małych dzieci, które oprócz ilustracji i napisów w zwykłym druku, posiadają dodane napisy brajlowskie. W ten sposób niewidomi rodzice mogą przeglądać książeczki ze swoimi widzącymi dziećmi.

Część czytelników Sekcji Zbiorów Książki Brajlowskiej nie korzysta z komputerów w ogóle, lub korzysta z nich w niewielkim stopniu. Z myślą o przybliżeniu im oferty wydawniczej, od 2016 roku publikujemy w alfabecie Braille'a „Dodatek do Katalogu autorskiego”, zawierający spis nowych pozycji, wydanych przeważnie w obrębie jednego roku. Spis nowości rozsyłany jest również za pośrednictwem poczty elektronicznej.

Dwa razy w tygodniu wysyłane są do czytelników, za pośrednictwem Poczty Polskiej, paczki z książkami brajlowskimi i mówionymi. Wysyłki są nieodpłatne na mocy podpisanego porozumienia.

Zdjęcie 14. Urządzenie Czytawk Plus

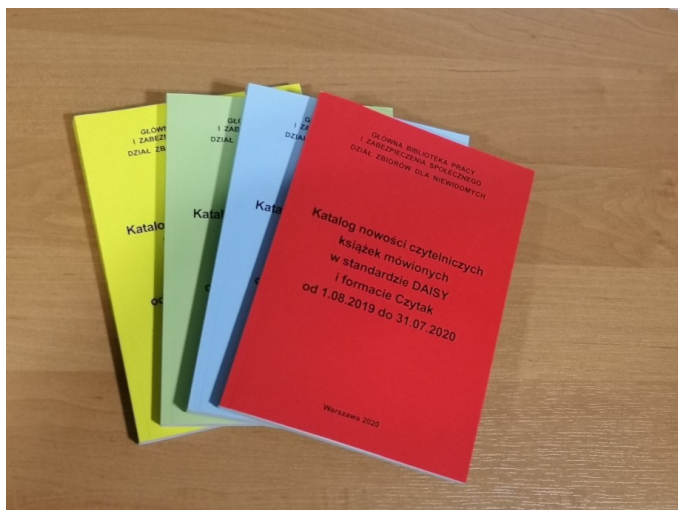
Zdjęcie 13. Pracownik DZdN przygotowujący książki brajlowskie do przesłania czytelnikowi. Sekcja realizuje wysyłkę ok. 50-60 paczek tygodniowo.

Sekcja Zbiorów Książki Mówionej - nowy wymiar audiobooków

Książki mówione, obecnie bardziej znane pod nazwą audiobooków, początkowo zapisywane były na magnetofonowych taśmach szpulowych, następnie na kasetach magnetofonowych, wreszcie - w zapisie cyfrowym na nośnikach: płytach CD i urządzeniach przenośnych. Kasety magnetofonowe, w przeciwieństwie do taśm szpulowych, nadal są wypożyczane użytkownikom. Format zapisu plików dźwięko-

wych MP3 wyparł swojego poprzednika CD-Audio, podobnie jak było w przypadku szpul i kaset.

Rozwój technologiczny sprawił, że Sekcja Zbiorów Książki Mówionej gromadzi i udostępnia zbiory fizyczne na kasetach i płytach CD, a zbiory cyfrowe nagrywane są na nośniki użytkowników i udostępniane w Serwisie Wypożyczeń On-line, który powstał 1 października 2007 roku. DZdN wypożycza, poza audiobookami, płyty multimedialne, filmy na płytach DVD lub Blu-ray (oba formaty z alternatywną ścieżką dźwiękową zawierającą audiodeskrypcję) oraz filmy wyłącznie z audiodeskrypcją. Zbiory wirtualne pozwalają na konwersję formatów i nie borykają się z problemem objętości tak bardzo, jak książki drukowane brajlem. DZdN posiada w swoich zbiorach pliki zapisane w standardzie DAISY i formacie Czytawk (nagrania z nawigacją przystosowane do odsłuchiwania za pomocą dedykowanego oprogramowania), teksty cyfrowe, ścieżki dźwiękowe z filmów z audiodeskrypcją i syntetyczne mp3 (nagrania z wykorzystaniem syntetycznego lektora). Serwis Wypożyczeń On-line umożliwia dostęp do wszystkich zasobów cyfrowych DZdN.

Zdjęcie 15. Katalog nowości czytelniczych książek mówionych.

Zdjęcie 16. Szufłady biblioteczne z audiobookami na płytach CD.

Sekcja Zbiorów Książki Mówionej od 2015 roku publikuje katalog nowości cyfrowych książek mówionych w standardzie DAISY i formacie Czytak.

W latach 2016-2018 wykonano nagrania książek, które nie ukazały się w sprzedaży jako audiobooki. Rocznie w ten sposób zbiór powiększał się ok. 12 tytułów. Dwukrotnie w tworzeniu listy książek do nagrania uczestniczyli czytelnicy. Z zaproponowanych 300 pozycji wybierali oni, w drodze głosowania, książki najbardziej ich interesujące. Głosowania odbywały się drogą elektroniczną.

Dużym zainteresowaniem wśród czytelników DZdN cieszy się usługa, polegająca na skanowaniu książek na życzenie. Czytelnicy przysyłają pozycje wydane w zwykłym druku, które chcieliby przeczytać, a bibliotekarze adaptują je do wersji cyfrowej dostępnej dla osób niewidomych i słabowidzących.

Obecnie Sekcja posiada na stanie niemal 360 tysięcy zinwentaryzowanych fizycznych materiałów bibliotecznych oraz prawie 35 tysięcy materiałów w formie wirtualnej (plików).

DZdN dokłada wszelkich starań, aby dostosować swoje usługi do różnorodnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami wzroku. Aby to osiągnąć, wykorzystuje nowoczesne technologie informatyczne.

Czytelnicy jako społeczność

Czytelnicy, poprzez udział w głosowaniu w stałej ankiecie dostępnej na stronie Wypożyczalni

On-line od sierpnia 2009 roku „Zabierz głos w Wypożyczalni”, mają wpływ na kolejność wdrażania nowych funkcji, a także mogą zgłaszać własne propozycje ulepszeń. Do tej pory wdrożone zostały następujące, wyłonione w drodze głosowania, funkcje: forum Serwisu, odtwarzacz online, system oceny tytułów w zbiorze głównym i na Skanowisku, komentarze zbiorów, filtr gatunku i kolejki plików.

Skanowisko to strefa serwisu, do którego czytelnicy mogą przysłać wersje tekstowe zeskanowanych książek.

Forum Serwisu Wypożyczeń służy do wymiany informacji oraz poglądów pomiędzy zalogowanymi w wypożyczalni użytkownikami; stanowi też platformę komunikacji między użytkownikami, a zespołem wypożyczeń.

Zbiory biblioteki dostępne bez wychodzenia z domu

Zdjęcie 17. Odtwarzacze książek mówionych: Plectalk Linio Pocket, SensePlayer i e-Lektor

1 grudnia 2015 roku uruchomiona została usługa DAISY On-line – funkcjonalność umożliwiająca przesyłanie cyfrowych książek, bezpośrednio z serwera do odtwarzaczy nowej generacji przeznaczonych dla niewidomych, takich jak np. Plectalk Linio Pocket lub Victor Stream czy bezpłatna aplikacja mobilna Dolphin Easy Reader. Usługa pozwala na korzystanie z księgozbioru w standardzie DAISY, bez konieczności używania komputera i przeglądarki internetowej.

27 października 2016 roku wdrożono funkcję odtwarzacza audio on-line, który umożliwia szybki dostęp do materiałów audio znajdujących się w Serwisie, bez konieczności ich pobierania, rozpakowywania i kopiowania do urządzeń odtwarzających. Odtwarzane mogą być książki w standardzie DAISY, ścieżki dźwiękowe filmów z audiodeskrypcją i syntetyczne MP3. Wystarczy skorzystać z opcji „Słuchaj w odtwarzaczu audio online”, która znajduje się pod linkiem z nazwą pliku. W trakcie odtwarzania można regulować głośność i prędkość oraz przewijać tekst wstecz albo do przodu. Spis treści, szczególnie przydatny w książkach DAISY, pozwala szybko przejść do wybranego rozdziału.

Od lipca 2018 roku na stronie Wypożyczalni On-line dostępne są filmy wideo z audiodeskrypcją. Już wcześniej Dział Zbiorów dla Niewidomych GBPiZS gromadził filmy z audiodeskrypcją, które otrzymywał m.in. od Mazowieckiego Stowarzyszenia Pracy dla Niepełnosprawnych „De Facto”. Cyfrową wersję filmu można obejrzeć na stronie wypożyczalni, natomiast dźwiękowej ścieżki filmowej można posłuchać bezpośrednio ze strony, lub pobrać ją na własne urządzenie.

W ramach współpracy ze Stowarzyszeniem „De Facto”, poprzez stronę Wypożyczalni online, czytelnicy mogą zapisywać się do e-kiosku z prasą, prowadzonego przez Stowarzyszenie i gromadzącego wykonane na bieżąco adaptacje treści wielu popularnych czasopism, z możliwością ich odczytu przez osoby korzystające z czytników ekranu dla niewidomych.

Sekcja Zbiorów Książki Tyflogicznej

Sekcja Zbiorów Książki Tyflogicznej gromadzi książki, czasopisma, prace magisterskie, licencjackie i doktoranckie. DZdN posiada wiele archiwalnych czasopism tyflogicznych poświęconych szeroko pojętej problematyce osób z dysfunkcją wzroku. Wśród nich jest wydawane przez Polski Związek Niewidomych czasopismo „Pochodnia”, które ukazuje się w alfabecie Braille’a od 1948 roku, i jest publikowane do dnia dzisiejszego. Najstarsze roczniki zachowały się tylko w brajlu lub w maszynopisach, których nie można zeskanować. Aby zachować unikatowe treści zawarte w czasopiśmie, najstarsze rocznik są przepisywane ręcznie do wersji elektronicznej, natomiast najnowsze są skanowane.

W 2007 roku powstała elektroniczna Bibliografia zawartości czasopism tyflogicznych. Wpisywane są do niej artykuły, dotyczące środowiska osób niewidomych, opublikowane w polskich czasopismach gromadzonych w Dziale Zbiorów dla Niewidomych. Od stycznia 2019 roku artykułom nadawane są hasła przedmiotowe, a rekordy uzupełniane są o pełne treści artykułów. Ponadto w Sekcji Zbiorów Książki Tyflogicznej – na życzenie czytelników – adaptuje się do wersji cyfrowej, dostępnej dla osób niewidomych i słabowidzących, książki wydane w zwykłym druku nadsyłane przez czytelników. W 2022 roku przetworzono 24 książki (6696 stron).

Obecnie Sekcja dysponuje ponad czterema tysiącami książek, sześćdziesięcioma tytułami czasopism i ponad tysiącem roczników czasopism czarno-drukowych oraz blisko dwustoma pracami dyplomowymi z zakresu tyflogii.

Technologiczna migracja systemu bibliotecznego

Od lat 90. XX wieku w Bibliotece używano do obsługi czytelników systemu opartego na komercyjnym oprogramowaniu Novell. Poważnym przedsięwzięciem było opracowanie Aplikacji Biblioteki Cyfrowej (ABC). W 2014 roku wdrożono system biblioteczny do katalogowania oraz wypożyczeń miejscowych i zamiejscowych. Jest to oprogramowanie obsługiwane przez przeglądarkę internetową. Aplikacja

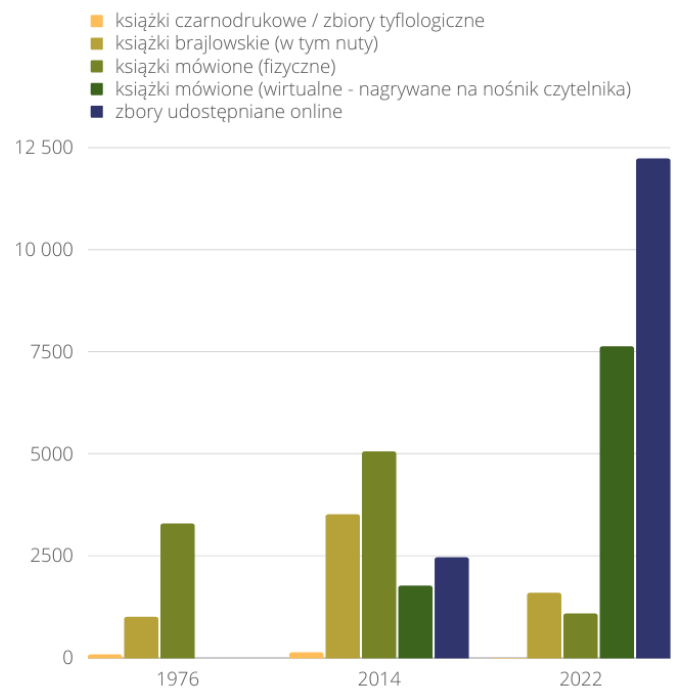
została stworzona i zaimplementowana przez niewidomego tyfłoinformatyka. System dostosowano do nietypowej specyfiki zbiorów oraz możliwości obsługi przez niewidomych bibliotekarzy DZdN, którzy podczas pracy na komputerach korzystają z linijek brajlowskich oraz oprogramowania czytającego ekran mową syntetyczną. Ponadto zaprogramowano funkcjonalności, takie jak: rozwiązanie pozwalające na druk pismem punktowym Braille'a, mechanizmy kontroli bazy danych, mechanizmy powiadamiania bibliotekarza o tytułach gotowych do wypożyczenia a wcześniej zarezerwowanych przez czytelników, oraz nagrywanie wirtualnych egzemplarzy książek dźwiękowych na nośniki pamięci dostarczane przez użytkowników.

Prawa autorskie i Traktat z Marakeszu

W związku z implementacją przez Unię Europejską Traktatu z Marakeszu o ułatwieniu dostępu do opublikowanych utworów osobom niewidomym, słabowidzącym i osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznawanie się z drukiem, nastąpiły zmiany w Ustawie z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (obowiązuje Dz.U. z 2019 r. poz. 1231 ze zm.). Celem zmian jest zwiększenie dostępności utworów, takich jak książki, czasopisma, gazety, magazyny oraz inne teksty pisane, dla osób z ww. dysfunkcjami uniemożliwiającymi czytanie. Dyrektywa wprowadza w tym zakresie jednolity, obowiązkowy wyjątek od praw autorskich i praw pokrewnych, ułatwiający wykonywanie kopii utworów, w formatach umożliwiających dostęp osobom niepełnosprawnym, oraz transgraniczną wymianę takich formatów.

Aby sprostać temu zadaniu, 5 sierpnia 2020 roku nastąpiło w DZdN GBPiZS uruchomienie zabezpieczenia cyfrowych książek mówionych znakiem wodnym. Dzięki temu dany egzemplarz zostaje przypisany do konkretnej osoby. Gdyby książka została udostępniona osobom niepowołanym, możliwe jest ustalenie sprawcy. Ponadto użytkownicy zobowiązani są do poświadczenia swoich uprawnień do korzystania ze zbiorów orzeczeniem o niepełnosprawności

lub zaświadczeniem lekarskim. DZdN natomiast ma obowiązek zapewnić ochronę zbiorów przed nieuprawnionym korzystaniem z nich.

Wykres 1. Ilość czytelników w latach: 1976, 2014 i 2022.

Modyfikacje w prawie autorskim i traktat z Marakeszu są oznaką przemian jakie zachodzą w postrzeganiu potrzeb osób z niepełnosprawnościami i bardzo dobrze wpisują się w zmiany zainteresowań czytelniczych Działu Zbiorów dla Niewidomych. Od pojawienia się książek mówionych zaobserwować można coraz większe zainteresowanie czytelników nowoczesnymi formatami i sposobami dostępu do literatury.

Udział w projektach

W ciągu dziesięciu lat, które minęły od powstania Działu Zbiorów dla Niewidomych, nawiązano współpracę w różnych obszarach z wieloma instytucjami.

1 lipca 2016 roku Instytut Książki i Wydawnictwo Naukowe PWN podpisały umowę, dotyczącą budowy i wdrożenia platformy, która „udostępnia pu-

blikację niewidomym, słabowidzącym oraz niepełnosprawnym, niemogącym czytać książek drukowanych w formatach EPUB i MP3". Powstanie serwisu ma na celu ułatwienie dostępu osobom z niepełnosprawnościami do książek, przeciwdziałanie wykluczenia ich z życia kulturalnego oraz zmniejszenie barier w procesie ich edukacji. Środki na działanie portalu przekazało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W ramach platformy IBUK Libra Light osoby z niepełnosprawnościami mogły pobierać ze strony internetowej <https://libralight.pwn.pl/> powieści i literaturę naukową w formacie elektronicznym. Platforma IBUK Libra Light była przystosowana do pracy z czytnikiem NVDA i większością narzędzi adaptujących tekst (np. linijka brajlowska, syntezatory mowy). Zalogowanie na stronę było możliwe dzięki kodowi PIN, który czytelnicy uzyskiwali za pośrednictwem DZdN i kilku innych bibliotek, będących beneficjentami projektu. Utwory udostępniane na platformie zabezpieczano znakami wodnymi (watermark). Dostęp do serwisu otrzymywali jedynie autoryzowani użytkownicy, którzy przedstawili orzeczenie o niepełnosprawności. Projekt utrzymywany był w latach 2017-2021.

Rozszerzenie działalności w świat

8 lipca 2016 roku Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego podpisała umowę ze Światową Organizacją Własności Intelektualnej (World Intellectual Property Organization) o przystąpieniu do projektu *TIGAR* (Trusted Intermediaries Global Accessible Resources), który obecnie funkcjonuje pod nazwą *Accessible Books Consortium* (ABC). Platforma ABC umożliwia polskim obywatelom z niepełnosprawnością wzrokową dostęp do licznych publikacji, znajdujących się w zbiorach bibliotek dla niewidomych na całym świecie. Dzięki niemu Dział Zbiorów dla Niewidomych może udostępniać swoje zbiory czytelnikom niewidomym i słabowidzącym, mieszkającym za granicą i czytającym teksty w języku polskim. W 2022 roku przesłano na platformę ABC Global Books 68 plików z kopiami utworów

w dostępnych formatach, zamówionymi przez inne biblioteki.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Przez ostatnie 10 lat Dział Zbiorów dla Niewidomych nawiązał i kontynuował wiele owocnych współprac z organizacjami pozarządowymi. Pozwalały one na wielotorową promocję i rozwój czytelnictwa wśród osób niemogących czytać tradycyjnego druku, oraz pozyskiwanie materiałów przystosowanych do potrzeb wyżej wymienionej grupy odbiorców.

1 października 2020 roku zostało podpisane porozumienie pomiędzy Dyrektorem Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego Panią Justyną Garbarczyk a Prezesem Fundacji Vis Maior Panią Jolantą Kramarz. Dało ono początek współpracy obydwu instytucji na rzecz osób z dysfunkcją wzroku. Fundacja Vis Maior, do obecnej chwili, aktywnie promuje ofertę DZdN GBPiZS w programie szkoleń dla osób z niepełnosprawnością wzroku. Duży nacisk kładzie na edukację w zakresie nowoczesnych technologii, pozwalających na dostęp do zbiorów bibliotecznych.

Fundacja Klucz na rzecz Upowszechniania Czytelnictwa Osób Niewidomych i Słabowidzących, Fundacja Moderna, Fundacja Edukacji Nowoczesnej i Fundacja Wolne Lektury nieodpłatnie przygotowywały adaptacje lektorskie książek.

We wrześniu 2020 roku, w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych im. Róży Czackiej w Laskach koło Warszawy, odbyło się spotkanie Zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi z przedstawicielami Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. GBPiZS reprezentowała Pani Dyrektor Justyna Garbarczyk oraz p.o. Zastępcy Dyrektora ds. Zbiorów dla Niewidomych Pani Jolanta Złotowicz, której towarzyszyli bibliotekarze z Działu Zbiorów dla Niewidomych. Celem rozmów było nawiązanie współpracy w zakresie utrwalenia w zapisie cyfrowym unikatowych zbiorów, dotyczących szeroko pojętej problematyki osób niewidomych.

26 kwietnia 2019 roku Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego zawarła porozumienie ze Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „LARIX” im. Henryka Ruszczyca. Dotyczyło ono nieodpłatnego przekazania Bibliotece 2086 cyfrowych książek mówionych w ogólnie dostępnym formacie (MP3). Strony postanowiły również, że wytworzone w przyszłości przez Stowarzyszenie nagrania książki mówionej, których Stowarzyszenie będzie właścicielem, na podstawie art. 33 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, także będzie udostępniać Bibliotece. Ponadto Stowarzyszenie przekazało 111 nowych cyfrowych książek mówionych, powstałych w ramach projektu „Niewidomi czytają słuchając”, współfinansowanego ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz 49 nowych cyfrowych książek mówionych, powstałych w ramach realizacji projektu „Nagranie i nieodpłatne rozpowszechnianie cyfrowych książek mówionych dla osób z dysfunkcją wzroku”, również współfinansowanego ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Daje to łącznie wspomniałą liczbę 160 nowych książek już dostępnych dla czytelników.

DZdN regularnie bierze udział w ważnych wydarzeniach kulturalnych, w tym w akcji narodowego czytania (od 2020 roku w nieco ograniczonym zakresie z powodu wybuchu pandemii, a później ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego). Bibliotekarze uczestniczyli w czytaniu brajlem dramatów Shakespeare’a, w wydarzeniu zorganizowanym we Wrocławiu przez Polski Związek Niewidomych, jak rów-

Zdjęcie 18. Statuetka „Idol” przyznana Bibliotece w 2015 roku.

nież w czytaniu *Lalki* Bolesława Prusa czy *Quo Vadis* Henryka Sienkiewicza.

DZdN wielokrotnie uczestniczył w corocznej Konferencji REHA For The Blind In Poland organizowanej przez Fundację Szansa dla Niewidomych. XIII edycja Konferencji w 2015 roku odbyła się pod hasłem „Jak widzieć więcej – medycyna, technologia i rehabilitacja idą nam z pomocą”. W edycji tej GBPiZS zostało uhonorowane statuetką Idol jako instytucja przyjazna dla osób niewidomych i słabowidzących. W 2021 roku uczestnikom Konferencji rozdano ulotkę opracowaną w DZdN, w której dane teleadresowe zamieszczone były w brajlu i zwykłym druku. Ponadto znajdowały się w niej dwa elementy tyflograficzne, pozwalające na obejrzenie ich za pomocą dotyku. Było to logo GBPiZS oraz kod QR, którego zeskanowanie przenosiło użytkownika telefonu na stronę DZdN.

10 lat Działu Zbiorów dla Niewidomych Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego

Włączenie Biblioteki Centralnej PZN w strukturę Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego jako Działu Zbiorów dla Niewidomych, zaowocowało stabilnym finansowaniem, rozwojem technologicznym i rozbudową struktury teleinformatycznej.

Podstawą prawną jej funkcjonowania są: ustawa o bibliotekach, ustawa o finansach publicznych, ustawa o zamówieniach publicznych oraz ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dotychczasowa BC PZN, jako biblioteka Związku, podlegała innym przepisom. Przystosowanie organizacyjno-prawne Działu do obowiązujących przepisów było długotrwałym i czasochłonnym procesem.

Pierwszy rok istnienia Działu zdominowały działania poświęcone ustabilizowaniu funkcjonowania DZdN po likwidacji Biblioteki Centralnej PZN i stworzeniu nowego działu w strukturze GBPiZS. Przeprowadzono skontrum w zbiorach brajlowskich, książek mówionych oraz tyflogicznych. Wykonano prace porządkowania księgozbioru, a następnie wycofywania i ubytковania zbiorów niekompletnych oraz zniszczonych. Zbiory brajlowskie, tyflogiczne

oraz książki mówionej poddano profesjonalnemu czyszczeniu, a także uporządkowano dokumentację księgozbioru. Od 2014 roku funkcję dyrektora Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego do chwili obecnej pełni Pani Justyna Garbarczyk.

W tym czasie systematycznie rozbudowywana jest infrastruktura informatyczna Działu Zbiorów dla Niewidomych. Zostały zakupione dla wszystkich pracowników: sprzęt komputerowy, drukarki, urządzenie wielofunkcyjne, odtwarzacz książek oraz maszyna brajlowska. Magazyn wyposażono w tablety, które w znaczący sposób ułatwiły pracę magazynierom. Zakupiono również nowy, wydajny serwer dla aplikacji „ABC”, przeznaczony do obsługi stacjonarnej czytelni przy ul. Konwiktorskiej 7. Oprogramowanie „ABC” zyskało nowe funkcjonalności, dzięki którym możliwa jest konwersja cyfrowych książek mówionych w formacie mp3 do standardu DAISY 2.02, a także ujednoczenie kartoteki utworów i czytelni z wszystkich działów biblioteki. Nabyta licencja na oprogramowanie do oznaczania znakiem wodnym wypożyczanych plików dźwiękowych, pozwoliła na znacznie efektywniejszą i bezpieczniejszą obsługę czytelni na miejsu.

Aplikacja Serwisu Wypożyczeń, pozwalająca na dostęp przez Internet do materiałów bibliotecznych, przeniesiona została na znacznie wydajniejszy i pojemniejszy, dzierżawiony serwer dedykowany. Umożliwiło to jednoczesną, komfortową obsługę większej ilości czytelni on-line oraz powiększenie dostępnego woluminu cyfrowych książek. Dodatkowo wdrożono nowe funkcje serwisu, takie jak: odtwarzacz audio, automatyczną synchronizację danych między oboma systemami poprzez dedykowany interfejs API, który pozwala utrzymać spójność w obu systemach pod względem listy aktualnych książek.

W ostatnich latach zakupiono komputery z tak zwanym powiększalnikiem, pozwalające na pracę nad tekstem osobom niedowidzącym. Dział Zbiorów dla Niewidomych GBPiZS wyposażono także w nowe drukarki brajlowskie, takie jak: ViewPlus Delta 2 czy Premier 100, umożliwiające regularne powiększanie woluminu książek dostępnych w języku Brail-

Zdjęcie 19. Po lewej stronie Pani Justyna Garbarczyk Dyrektorka Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, w środku Pan Paweł Wdówik, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej z psem przewodnikiem, po prawej stronie Pani Jolanta Złotowicz p.o. Zastępczyni Dyrektorki Działu Zbiorów dla Niewidomych.

le'a, a w przypadku tej drugiej, na jednoczesny druk także w formacie czarnodrukowym.

W celu spełnienia wymagań Ustawy z 4 kwietnia 2019 roku o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych, Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego wdrożyła nowe wersje swojej strony internetowej i Biuletynu Informacji Publicznej, uwzględniające założenia standardu WCAG 2.1.

Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego systematycznie podnosi zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami. Dla przypomnienia, dla pracodawcy zatrudniającego minimum 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy, wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi 6 %. Na dzień 31 grudnia 2017 roku wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w GBPiZS wynosił 23,26%. Rok później było to 25,35%. Natomiast na koniec grudnia 2022 roku wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosił 29%, w tym osób niewidomych 22%.

Perspektywy rozwoju

Problemy komunikacyjne osób niewidomych i z dysfunkcją narządów wzroku wymagają stosowania alternatywnych metod dostępu nie tylko do informacji (takich jak np. książka, rozkład jazdy pociągów, plan lekcji w szkolnym systemie intranetowym), lecz także, co nie mniej ważne, do narzędzi komunikacyjnych, wśród których wymienić można rozwiązania sprzętowe (smartfon, tablet, komputer) i oprogramowanie (używany w pracy system do telekonferencji, stosowane narzędzia wymiany elektronicznych wiadomości tekstowych i multimedialnych).

Jeśli tej wiedzy zabraknie, wzrasta prawdopodobieństwo wykluczenia cyfrowego takiego użytkownika albo zupełnie niepotrzebne jego uzależnienie, w kwestiach dostępu do technologii i informacji, od domowników, znajomych itp.

Niezbędne jest za tym po pierwsze posiadanie wiedzy o samym fakcie istnienia narzędzi wspomagających, po drugie znajomość sposobu ich zainstalowania i/lub uruchomienia na konkretnej platformie, oraz skutecznego ich użytkowania. Informacją całkowicie niedostępną dla osób niemogących czytać zwykłego druku, będących użytkownikami DZdN GBPiZS, jest informacja wyrażona słowem pisanim, czyli drukiem. Jak pokazuje dotychczasowa praktyka Biblioteki Niewidomych, zdarzają się przypadki obywateli niemogących komfortowo korespondować z instytucjami rządowymi w tradycyjny sposób (elektronicznie lub w druku zwykłym), a mogących się posługiwać pismem Braille'a.

W związku z powyższym w lutym 2023 roku Biblioteka opracowała założenia projektowe w programie Funduszy Europejskich dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS). Działanie 3.5. Lepsza komunikacja dla osób z niepełnosprawnościami. Typ projektu: utworzenie Centrum Komunikacji dla osób z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, zapewniającego komunikowanie się i uzyskanie informacji, w tym przy pomocy alternatywnych i wspomagających sposobów komunikacji (AAC). W założeniach programowych Biblioteka planuje podjąć działania

zmierzające do utworzenia Centrum Komunikacji dla Niewidomych. Celami projektu są m.in.:

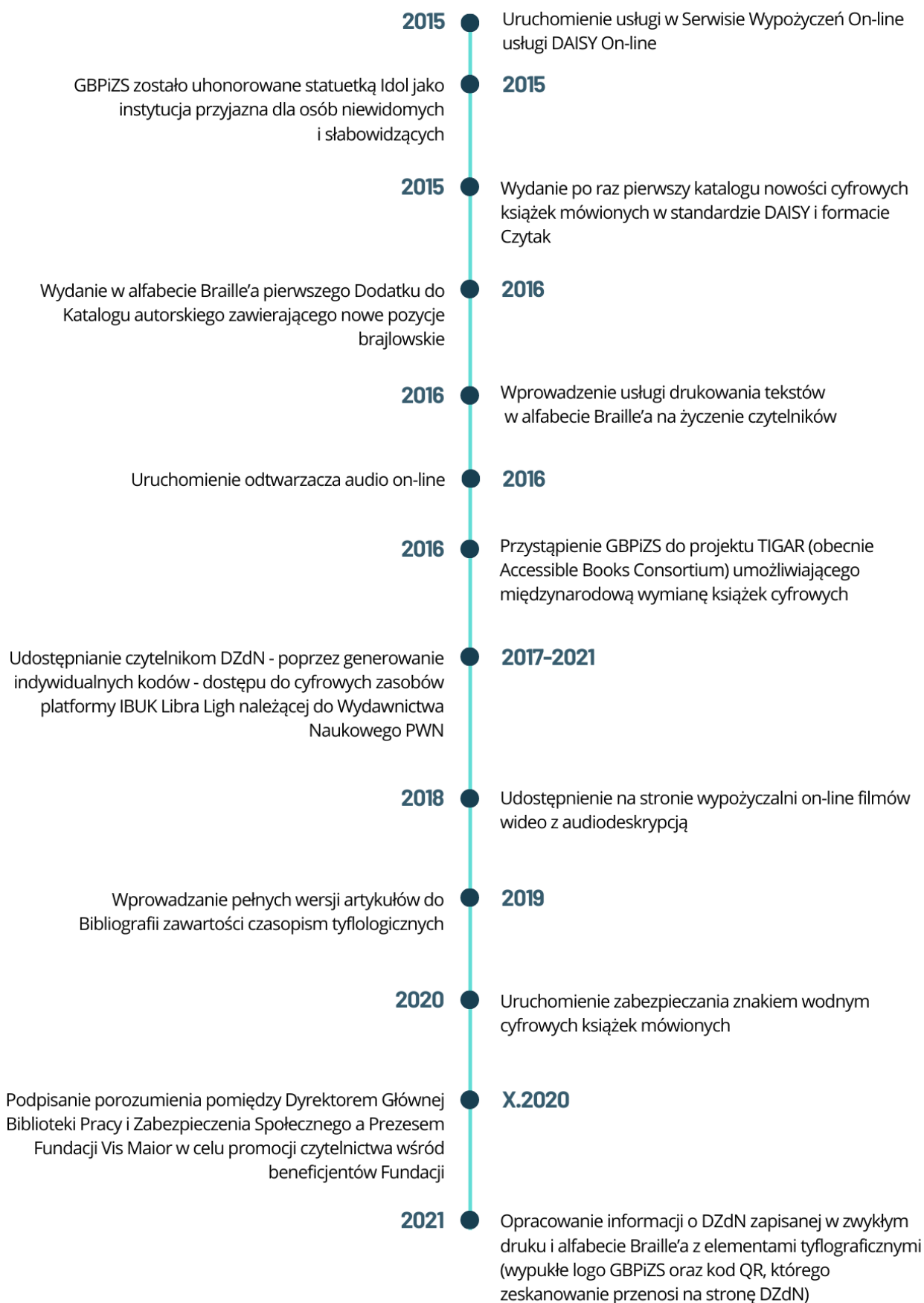
- rozbudowa księgozbioru w formach dostępnych dla osób z niepełnosprawnością wzroku oraz ułatwienie szybkiego dostępu do zbiorów dla niewidomych i słabowidzących;
- zwiększenie rozpoznawalności i korzystania z biblioteki wśród osób z niepełnosprawnością narządu wzroku;
- stworzenie szerokiego repozytorium wiedzy z obszaru statutowego działania Biblioteki dostępnego w trybie tradycyjnym i elektronicznym dla osób pełnosprawnych i osób z niepełnosprawnością narządu wzroku;
- poszerzenie działań biblioteki i umożliwienie wymiany doświadczeń, dobrych praktyk oraz wspólnego wypracowywania rozwiązań przez instytucje regionalne, w tym wypracowanie mechanizmów wsparcia JST w procesie deinstytucjonalizacji;
- zbudowanie silnego partnerstwa publiczno-społecznego, pozwalającego na realizację powyższych celów.

Biblioteka stać się powinna Centrum dotychczas rozporoszonej i często niedostępnej wiedzy z zakresu obszarów statutowych działania biblioteki, jak również działań z nowych obszarów, które służyłyby wymianie i komunikowaniu się zapewniającemu uzyskanie informacji. Dodatkowo Biblioteka wspólnie z partnerami powinna stać się aktywnym uczestnikiem procesu badań, wymiany doświadczeń i wspólnego wypracowania rozwiązań. Jest to zgodne z rolą nowoczesnej biblioteki - podmiotu włączającego się i aktywnego. Co więcej, takie podejście pozwoli na gromadzenie wypracowywanych w projekcie materiałów oraz ich wykorzystywanie w opracowaniu nowych rozwiązań i udostępnianie w formacie dostępnym dla osób z niepełnosprawnością narządów wzroku.

KALENDARIUM

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

1. Altenberger Alicja: Biblioteki i wydawnictwa dla niewidomych. Zarys informacyjny. Przegląd Biblioteczny. [online]. 1978, zeszyt 1(46), s. 43-52. [dostęp 25.04.2023.]. http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/pdf/?book_id=100
2. Bryk Joanna: Podsumowanie konferencji „Dostępność informacji w sieci – Accessibility Camp 2015”. [online]. [dostęp 21.04.2023] <https://publicystyka.ngo.pl/podsumowanie-konferencji-dostepnosc-informacji-w-sieci-accessibility-camp-2015>
3. Czerwińska Małgorzata: Pismo i książka w systemie Louisa Braille’a w Polsce. Historia i funkcje rewalidacyjne. [online]. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 1999. [dostęp 25.04.2023]. http://193.0.122.118/wp-content/uploads/SBP/PM_28.pdf
4. Dederko Teresa, Dederko Szymon, Ciborowski Mateusz: Biblioteka Polskiego Związku niewidomych. Przeszłość, terażniejszość, przyszłość. W: Czerwińska, Małgorzata, Dederko, Teresa (redakcja naukowa). Niewidomi w świecie książek i bibliotek. Kielce: Oficyna Wydawnicza STON 2, 2008. S. 127–134.
5. Fedorowicz Małgorzata: Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych im. dr. Włodzimierza Dolańskiego w Warszawie - historia i stan obecny. Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Bibliologia. [online]. 2000, zeszyt 4(340), s. 447-456. [dostęp 25.04.2023]. <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/11178/edition/19236>
6. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego: Informator. Wydanie jubileuszowe 1974-2014. Warszawa: ZWP MPiPS, 2014.
7. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego: Informator. Warszawa: ZWP MPiPS, 2016.
8. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego: Kurier ilustrowany Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. Warszawa, 2018.
9. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego: Sprawozdanie z działalności 2014 roku. Warszawa: ZWP MPiPS, 2015.
10. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego: Sprawozdanie z działalności 2020 roku. Warszawa: ZWP MPiPS, 2021.
11. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego: Sprawozdanie z działalności Działu Zbiorów dla Niewidomych za miesiąc marzec 2023 roku. Warszawa 2023.
12. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego: Sprawozdanie z działalności Działu Zbiorów dla Niewidomych za okres od 01 stycznia do 31 grudnia 2022 roku. Warszawa 2023.
13. Kawalec Marta: Sześć filarów biblioteki Pochodnia. 2012, nr 4, str. 34-41.
14. Kawalec Marta (tekst): Życie nie tylko brajłem pisane. Rzec o Bibliotece dla Niewidomych. [S.l. : s.n., ca 2014].
15. Platforma udostępniająca książki niewidomym. Nowatorski projekt pod auspicjami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. [online]. [dostęp 26.04.2023]. <https://www.pwn.pl/zasob/ibuk-libra-light>
16. Polski Związek Niewidomych: Kalendarium PZN. [online]. [dostęp 25.04.2023]. https://pzn.org.pl/wp-content/uploads/2021/02/Kalendarium-PZN_.doc
17. Polski Związek Niewidomych – to już 70 lat! [online]. [dostęp 22.04.2023]. <https://pzn.org.pl/polski-zwiazek-niewidomych-to-juz-70-lat/>
18. Powstanie platforma udostępniająca książki niepełnosprawnym. [online]. [dostęp 26.04.2023]. <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/powstanie-platforma-udostepniajaca-ksiazki-niepelnospawnym-6460.php>
19. Rędzia Beata: Nowy rozdział w Bibliotece. Pochodnia. 2013, nr 5, str. 7-13.
20. Żemis Stanisław: Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych (Z życia niewidomych: w kraju). Pochodnia. 1952, nr 12, tom 1, str. 16-20.
21. Żemis Stanisław: Pierwsze lata Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych. Bibliotekarz. [online]. 1978, nr 4, str. 115-116. [dostęp 25.04.2023]. <https://ac.sbp.pl/index.php/kategorie/czasopisma/bibliotekarz/bibliotekarz-1978-nr-1>

ŹRÓDŁA ZDJĘĆ I WYKRESÓW

Zdjęcie 1, 4, 7-17, 19. Ze zbiorów własnych

Zdjęcie 2. Ze zbiorów narodowego Archiwum Cyfrowego. [online]. [dostęp 25.04.2023] <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/178420/>

Zdjęcie 3. Ze zbiorów narodowego Archiwum Cyfrowego. [online]. [dostęp 20.04.2023] <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/178428/>

Zdjęcie 5. Kawalec, Marta (tekst): Życie nie tylko brajłem pisane. Rzec o Bibliotece dla Niewidomych. [S.l. : s.n., ca 2014], s. 3.

Zdjęcie 6. Archiwum „Pochodni”, PZN. [online]. [dostęp 25.04.2023] <http://niepelnosprawni.pl/ledge/x/745932>

Zdjęcie 18. [online]. [dostęp 25.04.2023] <https://www.szansadlaniewidomych.org/index.php/2020/03/13/konkurs-idol-2020/>

Wykres 1. Opracowanie własne na podstawie materiałów źródłowych

WARSZAWA 2023